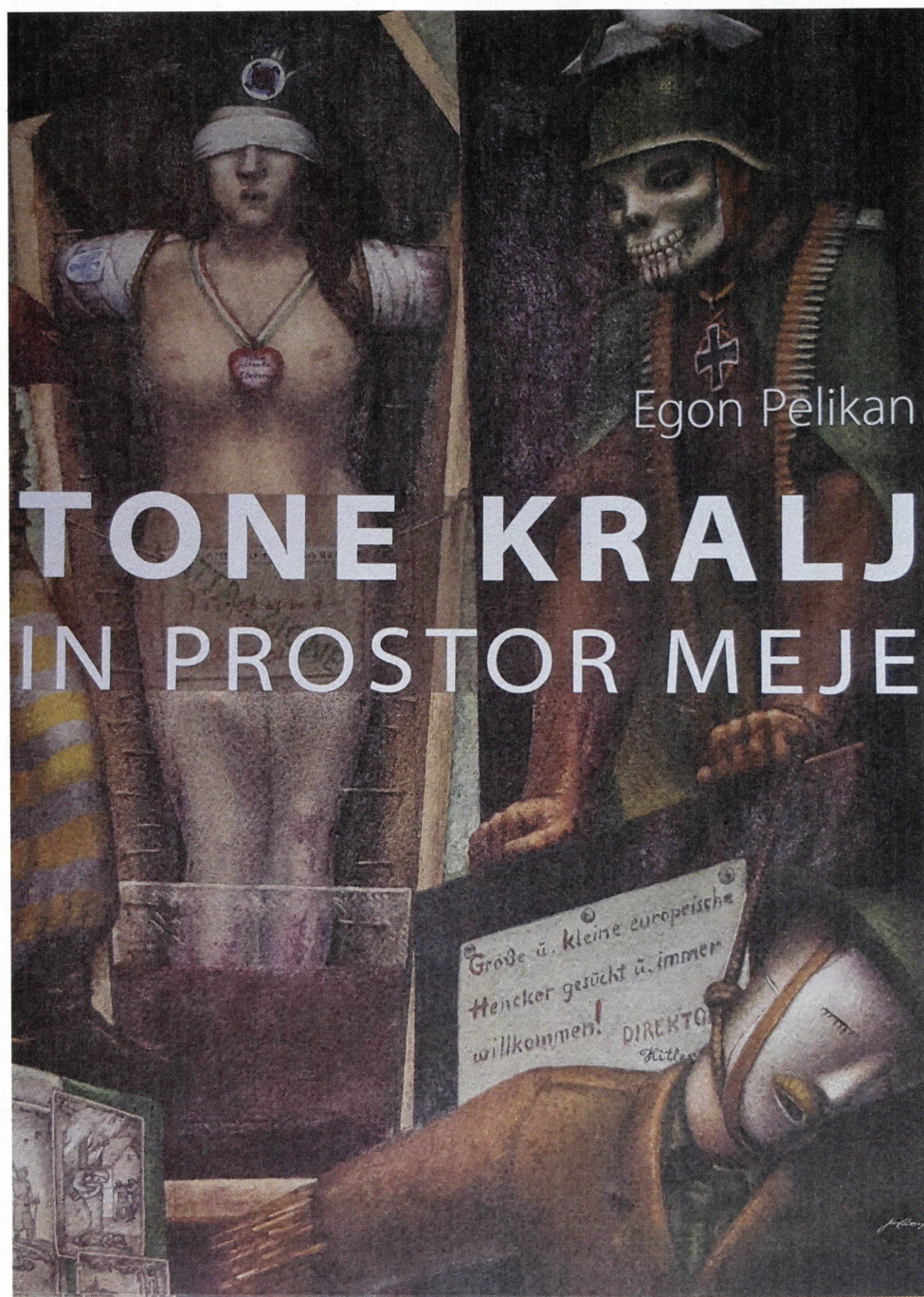

Tone Kralj in markacija prostora

Pri Cankarjevi založbi je izšla zanimiva monografija Egon Pelikana Tone Kralj in prostor meje, ki je osredotočena na zgodovinske okoliščine, v katerih je ustvarjal. Egon Pelikan v knjigi izčrpno predstavlja Kraljev fenomen slovenske nacionalne markacije prostora.

Egon Pelikan

ONE KRALJ IN PROSTOR MEJE

Monografija Egon Pelikana Tone Kralj in prostor meje je pri Cankarjevi založbi izšla sredi novembra in po besedah urednika Tineta Logarja zapolnjuje belo liso v našem kolektivnem spominu, povezano z delovanjem umetnika. Vendar se knjiga ne osredotoča na umetnostnozgodovinsko analizo Kraljevih del, ampak na zgodovinske okoliščine, v katerih je ustvarjal. V novi monografiji Egon Pelikan predstavlja do zdaj prezrt pomen slikarja Toneta Kralja. Gre za fenomen slovenske nacionalne markacije prostora v času med svetovnima vojnoma in med drugo svetovno vojno, ko so bili primorski Slovenci pod fašizmom. »Slikar Tone Kralj je v časih, ki so bili za Slovence najbolj črni, zaradi svojega ustvarjanja vsak dan nosil svojo glavo naprodaj,« je na predstavitvi poudaril Tine Logar, Egon Pelikan pa je dejal, da se v zadnjih letih v raziskavah kulturne krajine vse pogostejše srečujemo z različnimi uporabi pojma obrat, predvsem s kulturnim obratom, ki skuša poleg drugega odgovoriti na vprašanje, od kod in zakaj točno se določen skupek značilnih znakov kulturne krajine, med katere spadata značilna arhitektura ali urbanistična ureditev krajev, pojavljajo na točno določenem prostoru. Odgovor kaže, da ljudje in države tako začrtujejo meje ozemlja, ki so ga osvojili in na katerem izražajo suverenost.

Brez primerjave

Kot so Italijani v slovenskih vaseh, ki so v tistem času pripada-

Tone Kralj, Alegorija fašističnega sodstva. Župnijska cerkev Presvete Trojice na Katinari v Trstu

le Italiji, na primer začeli graditi tipično italijanske cerkve, šole in upravne stavbe ter skušali doseči vtis, da so bili ti kraji od nekdaj njihovi, je na drugi strani Tone Kralj v zaselenih slovenskih krajih na skrajni zahodni slovenski etnični meji pa tudi v notranjosti Primorske vodil svojevrsten subverzivni boj proti fašizmu. Svoj projekt sistematičnega cerkveno-slikarskega pokritja etnično izpostavljenega obmejnega prostora od Svetih Višarij do Trsta je uresničil v sodelovanju s tajno organizacijo primorske duhovščine in krščanskosocialnega gibanja. Projekt po Pelikanovih besedah v

Tone Kralj je v cerkvi v Soči pri Bovcu naslikal tudi Slomška, obdanega z evangelisti.

vsej Evropi in tudi v svetu nima primerjave. V knjigi avtor osvetljuje zgodovinsko ozadje nastanka cerkvenih poslikav in na drugi v slikovnem delu predstavlja konkretne politične motive, vključene v posamezne freske. Tone Kralj (1900–1975) se je rodil v Zagorici pri Dobropolju. Med letoma 1920 in 1923 je študiral kiparstvo v Pragi, pozneje se je izpopolnjeval na Dunaju, v Parizu in Benetkah. V Rimu je študiral tudi arhitekturo. Leta 1972 je dobil Prešernovo nagrado.

Proti fašizmu

Cerkve, ki so jih obiskovali Slovenci in v katerih so maševali slovenski župniki, je umetnik poslikal tako, da je v biblične prizore na strani božjega kraljestva vnašal nacionalne simbole slovenstva, na drugi pa motive iz pekla prikazal v barvah italijanske trobojnice ter s simboli fašizma in nacizma. Skupaj je poslikal skoraj 50 cerkva. Če naštejemo nekaj primerov Kraljevega slikarskega boja proti fašizmu: v cerkvi sv. Silvestra v Pevmi, ki je sedaj zahodno predmestje Gorice, je od leta 1934 njegova slika nadangela Mihaela, ki zasaja nož v hudičev hrbet – hudič, ki s kremplji drži zemljo, pa ima obraz Benita Mussolinija. Mussolinija je Kralj upodobil tudi kot mučitelja sv. Vida v župnijski cerkvi na Šentviški gori na severu Primorske. Leta 1941 je poleg omenjene podobe na Šentviški gori Kralj začel slikati tudi križev pot v župnijski cerkvi v Slivju v Brkinih, kjer je naslikal rimskega vojaka v podobi Adolfa Hitlerja, ki pomaga križati Kristusa, Pilat pa ima obraz Mussolinija. V cerkvi v Soči pri Bovcu je Tone Kralj leta 1944 upodobil slovanske in slovenske svetnike, tudi Friderika Barago in Antona Martina Slomška, na stropu pa je naslikal nadangela Mihaela, ki, oblečen v slovenske narodne barve, ubija troglavo kačo. Ena glava umirajoče kače je podoba Mussolinija, obdana z žarečim soncem, simbolom Japonske, druga nemškega nacističnega orla in tretja fašistične volkulje.

Cirkus nazi

V knjigi Egon Pelikana Tone

Detajl groteskne slike Toneta Kralja: Klovn Mussolini, ki mu glava žari v krvavem siju

Kralj in prostor meje so predstavljeni izbrani primeri Kraljevih poslikav cerkva na Primorskem, med katerimi so tudi župnijska cerkev sv. Helene na Premu, župnijska cerkev sv. Lenarta v Volčah pri Tolminu, župnijska cerkev sv. Nikolaja v Avberju na Krasu, kjer je na stenski poslikavi prezbiterija najti tudi »zdravilo« za Slovence v Julijski krajini pod fašizmom – stekleničko ricinusovega olja, na detajlu slike za oltarjem pa je prepoznati obraz Mussolinija. Kralj je poslikal še župnijsko cerkev sv. Petra in Pavla v Tomaju na Krasu, podružnično cerkev Marijinega imena Mengore in podružnično cerkev Svete Višarje, kjer je najbolj znana Kraljeva poslikava podoba Marije, ki bedi nad po soški fronti razdejano pokrajino. V Pelikanovi knjigi je predstavljena tudi Kraljeva poslikava župnijske cerkve Presvete Trojice na Katinari v Trstu, kjer je leta 1931 naslikal alegorijo fašističnega sodstva – jeseni 1930 je namreč potekal prvi tržaški proces proti slovenskim antifašistom, ki se je končal z ustrelitvijo štirih obsojencev na gmajni pri Bazovici. Pelikanova knjiga se dotakne, poleg prej omenjenih, tudi Kraljevih poslikav v župnijski cerkvi sv. Lucija na Mostu na Soči, župnijski cerkvi sv. Martina v Hrenovicah, župnijski v cerkvi sv. Mihaela v Lokvi na Krasu in župnijski cerkvi Marijinega vnebovzvetja v Dekanih. Opisana je še Kraljeva groteskna slika Cirkus nazi, naslikana leta 1943, na kateri je med drugim naslikan Mussolini v vlogi klovna, glava pa mu žari v krvavem siju. »Zakodirani pomen nekaterih znakov (motivov, barv), ki jih je uporabil (Tone Kralj), je mnogo pozneje, leta 1972, omenil tudi sam. iz ohranjenih dokumentov je razvidno, da so se teh zakodiranih pomenov v času, ko jih je ustvarjal, zavedali tudi njegovi naročniki, lokalni župniki in člani Tajne krščanskosocialne organizacije,« je v knjigi zapisal Egon Pelikan. ✕